

ЖАМОАТ ТАРТИБИ: ТУШУНЧАСИ, ТАЪРИФИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

А. Ф. Жолдасов

Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги университети магистратураси
тингловчиси, подполковник

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада «жамоат тартиби» тушунчаси, унинг объекти ва қамрови ёритилган. Шунингдек, бу борада олиб борилган тадқиқот ишларнинг натижалари илмий таҳлил қилинган. Жамоат тартибини сақлаш фаолияти мазмунига кўра кўча ва жамоат жойларида инсонларнинг қонун ҳужжатлари ва ахлоқ нормалари талабларига риоя этишларини назорат қилишда намоён бўлиши, ушбу фаолият ўз ичига кўплаб ижтимоий, сиёсий, маънавий, маданий, иқтисодий, табиий ва бошқа йўналишларни қамраб олиши хусусида илмий асосланган фикр ва мулоҳазалар берилган. Ўтказилган таҳлиллар асосида маълум даражада ҳуқуқни қўллаш амалиётини мураккаблаштириши мумкин бўлган "жамоат тартиби" тушунчасини тушунишга ягона ёндашув мавжуд эмаслиги келтирилган. Тадқиқот "жамоат тартиби" тушунчасини таърифлашга турли хил илмий ёндашувлар мавжудлигини кўрсатади.

Таянч сўзлар: жамоат хавфсизлиги, жамоат тартиби, маъмурий-ҳуқуқий тартибга солиш, табиий офатлар, қўриқловга олинган объектлар ва мулклар хавфсизлиги, фавқулодда вазиятлар, хавфсизлик, фаолият, давлат органи, қонунчилик.

PUBLIC ORDER: CONCEPT, DEFINITION AND FEATURES

ABSTRACT

This article discusses the concept of "public order", its object and scope. Research results in this area have also been scientifically analyzed. Public order activities are scientifically based on monitoring people's compliance with the requirements of the law and moral norms on the streets and in public places, opinions and comments on this activity are given, covering many social, political, spiritual, cultural, economic, natural and other areas. Based on the analysis, it is stated that there is no unified approach to understanding the concept of "public order", which

can, to a certain extent, complicate law enforcement practice. Research shows that there are different scientific approaches to the definition of "public order".

Keywords: public safety, public order, administrative and legal regulation, natural disasters, security of protected objects and property, emergencies, security, activities, government agency, legislation.

КИРИШ

Мустақиллик йилларида амалга оширилган кенг кўламли ислохотлар натижасида республикамизда кўча ва жамоат жойларидаги жиноятларга қарши курашувчи ва уларнинг профилактикасини таъминловчи ўзига хос тизим шаклланди.

Мамлакатда, унинг маъмурий-худудий бирликларида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш биринчи навбатда ҳуқуқбузарликларнинг, жумладан, жиноятларнинг барвақт олдини олишга хизмат қилади. Қолаверса, содир этилган ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик таъминланади ёки жиноятларнинг фош этилишига имкон берадиган маълумотлар тўпланади, шахслар аниқланади, хатто ушбу фаолиятни олиб борувчи кучлар томонидан ёхуд иштирокида муайян жиноий қилмишлар фош этилади, уни содир этган шахслар учун жавобгарликнинг муқаррарлиги таъминланади. Маълумки, ҳар қандай фаолиятнинг асосида тушунчалар тизими ётади. Жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини батафсил ўрганиш, аввало, «жамоат тартиби» мазмунини ёритиб ўтишни талаб қилади. Таҳлиллар натижаси «жамоат тартиби» тушунчасига бирон бир норматив-ҳуқуқий ҳужжатда таъриф берилмаганини кўрсатади. Бу борада айрим тадқиқотларда «Жамоат тартиби – бу жамоат хавфсизлиги, жисмоний ва юридик шахсларнинг нормал фаолият кўрсатиши, меҳнат қилиши ва дам олиши учун шароит яратишга, шаъни, қадр-қимматини ҳамда умуминсоний қадриятларни ҳурмат қилишга йўналштирилган ҳуқуқий ва ижтимоий-ахлоқий нормалар асосида жамоат жойларида юзага келадиган ва ривожланадиган ижтимоий муносабатлар тизими» [1] деб таърифланган.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Ҳуқуқий тузилма "жамоат тартиби" - бу, эҳтимол, барча ижтимоий фанлар ва ҳуқуқий нормалар томонидан қўлланиладиган ижтимоий-ҳуқуқий

тоифалардан биридир. Демак, масалан, Т.Гоббс фуқаролик дунёсини энг катта ижтимоий неъмат деб ҳисоблаб, уни аслида жамоат тартиби [2] деб тушунган.

Давлат ўзининг ҳуқуқни муҳофаза қилиш функциясини амалга оширар экан, бутун ҳудудда аҳолининг ҳаётини ташкил қилади, шу билан бирга, биринчи навбатда жамоат аҳамиятига эга бўлган жойларда: кўчаларда, майдонларда, боғларда, вокзалларда, савдо марказларида ва ҳоказоларда қонун ва тартибни таъминлайди, яъни, бу ерда одамларнинг "коллектив бўлмаган" хатти-ҳаракатлари шахсга таҳдидларни келтириб чиқаради ва низолар пайдо бўлади. "Тартиб", "хавфсизлик", "жамоат тартиби" ва "жамоат хавфсизлиги" тушунчаларининг аҳамияти шундан иборатки, улар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бўлиб, ўз моҳиятига кўра биргаликда аҳоли билан бирга давлатнинг муҳим белгиларидан бири ҳокимият ва ҳудудни ташкил қилади. Амалий нуқтаи назардан, жамиятда тартиб ва хавфсизликнинг йўқлиги давлатнинг таркибий инкирозидан далолат беради [3].

Баъзи маҳаллий ва ғарбий Европа ҳуқуқшунослари давлат таърифига "тартиб", "қонун ва тартиб", "хавфсизлик" тушунчаларини жуда асосли равишда киритдилар. Шундай қилиб, масалан, XIX асрнинг иккинчи ярмидаги таниқли Австрия давлатшунос ва социолог олим Л.Гумплович давлатнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш (полиция) функциясининг муҳимлигини таъкидлаб, давлатни "маълум бир ҳуқуқий тартибни ҳимоя қилиш учун яратилган ҳокимиятнинг табиий ташкилоти" деб таърифлаган [4].

Таниқли рус давлатшунос олими А.Д.Градовский ҳам давлатни одамлар учун ижтимоий ва ҳуқуқий тартибни ўрнатиш зарурати орқали аниқлаган, яъни "давлат - маълум бир ҳудудда яшовчи ва битта олий ҳокимиятга бўйсунадиган, қонунчилик, суд ва бошқарувнинг ҳуқуқий тартиб ва умумий фаровонлик шароитларини таъминлаш ҳуқуқлари билан таъминланган уюшган шахслар ва ижтимоий бирлашмалар массаси" деб таъриф берган [5].

Давлатнинг худди шундай ҳуқуқни муҳофаза қилувчи талқинини бошқа йирик рус ҳуқуқшуноси Н.М.Коркунов ҳам берган бўлиб, у ҳам давлатни тавсифлашда ҳуқуқ ва тартибни ўз ичига олган, яъни "Давлат - бу фақат давлат органларига мутлақ мажбурлаш ҳуқуқини бериш орқали мажбурий ўрнатилган тинч тартибли эркин одамларнинг жамоат бирлашмасидир" деб таъкидлаган [6].

Жамоат тартиби деганда моҳиятан маълум бир жамиятда мавжуд бўлган ижтимоий нормалар билан давлат томонидан артибга солинадиган, ташкил

этилган ва қўллаб-қувватланадиган бутун тизим, ижтимоий муносабатларнинг бутун тизими тушуниланган [7]. Кенг маънода жамоат тартиби маълум бир тарзда тартибланган ижтимоий муносабатлар тизимини (мажмуини) ўз ичига олади: иқтисодий, сиёсий, маданий ва ахлоқий ва ҳоказоларни, шу муносабат билан уни конституциявий тузум доирасидаги жамиятдаги шахсларнинг хулқ-атвори қоидалари мажмуи сифатида белгилаш мумкин [8].

В.В.Лазарев, Л.Л.Попов ва Л.М.Розинлар “жамоат тартиби - ижтимоий муносабатлар тизимининг маълум бир сифати бўлиб, у ижтимоий муносабатларнинг шундай тартиблилигидан иборат бўлган, жамият ҳаётининг уйғунлиги ва ритмига, жамоат муносабатлари иштирокчиларининг ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини тўсқинликсиз амалга оширишига ва уларнинг манфаатлари, жамоат ҳамда шахсий тинчлигининг ҳимоя қилинишига олиб келади” деб таъкидлашади [9].

Б.П.Кондрашовнинг айтишича, жамоат тартибини кенг маънода ижтимоий нормаларга (ҳуқуқ нормалари, ахлоқ, урф-одатлар, анъаналар ва бошқалар) риоя этиш натижасида вужудга келган, дахлсизлиги давлатнинг бутун сиёсий тизими томонидан қафолатланган ижтимоий муносабатлар тизими тушунилади [10].

Шундай қилиб, “жамоат тартиби” сўзининг кенг маъносида жамиятда мавжуд бўлган, ижтимоий нормаларга, шу жумладан ҳуқуқ нормалари ва жамият қоидаларига мувофиқ ривожланган муносабатларнинг бутун тизими тушунилади [11].

Бироқ, жамоат тартибини кенг тушуниш билан унинг тушунчаси моҳиятан ҳуқуқ тартиботи тушунчаси билан бирлашади. Айтиш пайтда бу тушунчаларнинг мазмуни бир-биридан қисман фарқ қилади. Бир томондан, қонун устуворлиги жамоат тартибининг фақат бир қисмидир, чунки жамоат тартиби нафақат ҳуқуқ нормалари, балки бошқа ижтимоий нормалар: ахлоқ, маданият, дин билан ҳам тартибга солинади [12]. Бошқа томондан, жамоат тартиби ижтимоий муносабатларнинг кенглик кўлами нуқтаи назаридан қонун устуворлигига қараганда анча торроқ тушунилади [13].

Бундан ташқари, жамоат тартибини кенг маънода, доктринал нуқтаи назардан мақбул талқин қилиш юридик жавобгарлик талабларига жавоб бермайди, бу эса ушбу соҳадаги ҳуқуқбузарликларни қонун ҳужжатлари билан расмийлаштириш зарурлигини англатади. Жамоат тартибини кенг тушунган ҳолда, жамият ҳаётининг қайси соҳалари, жамоат тартибини муҳофаза

қилишнинг қайси соҳаси ҳимоя қилиниши кераклиги ва қайси бири жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар деб ҳисобланиши кераклиги аниқ эмас.

Тор маънода жамоат тартиби - бу жамоат жойларида одамларнинг хатти-ҳаракатларини тартибга солувчи қоидаларга риоя қилиш натижасида ривожланадиган муайян муносабатлар тизимидир. Аксарият олимлар ушбу ёндашувни афзалроқ деб билишади, гарчи тор маънода жамоат тартиби тушунчаси махсус адабиётларда ҳам ноаниқ талқин қилинади [14].

Масалан, Д.Н.Бахрах жамоат тартиби деганда жамоат жойларида вужудга келадиган ва ривожланадиган ҳуқуқ нормалари, ахлоқ, жамоа ва урф-одатлар қоидалари билан тартибга солинадиган ихтиёрий ижтимоий муносабатлар тизимини тушунади [15].

Тор маънода жамоат тартиби ижтимоий нормалар билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатларнинг бутун тизими эмас, балки уларнинг бир қисми - ҳаётнинг маълум бир соҳасида ривожланадиган қуйи тизимдир.

Бу соҳа жамият ҳаётида осойишталик муҳитини, меҳнат ва дам олиш учун нормал шароитларни, давлат органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар ва уларнинг бирлашмалари, муассасалар, жамоат бирлашмалари, шунингдек, давлат ва муниципал ходимлар фаолиятини таъминлаш мақсадида, одамлар ўртасидаги мулоқот жараёнида жамоат жойларида ривожланадиган ижтимоий нормалар билан тартибга солинадиган муносабатлар тизими билан чекланади.

Жамоат тартибини ўрганишга бағишланган махсус адабиётларнинг таҳлили, унинг иккита асосий тушунчасини ажратиб кўрсатишга имкон беради.

Биринчи концепцияга амал қилувчи олимлар (масалан, А.В.Серегин [16]) жамоат тартиби деганда нафақат ижтимоий муносабатлар тизимини, балки муайян ижтимоий жамоанинг сифатини (белгисини) ҳам тушунадилар, бунда тартибланган ижтимоий муносабатлар мажмуи одамларнинг ҳаёти, хавфсизлиги ва фаровонлиги учун нормал шароитларни таъминлайди. Жамоат жойларида ҳуқуқий муносабатлар ва ўзига хос манфаатларнинг тартиблилиги бевосита объект бўлиб, уни ҳимоя қилиш ва қўллаб-қувватлаш учун давлат ва жамият кўп куч ва маблағларни сарфлашга мажбур бўлади.

Иккинчи концепцияни бирлаштирадиган олимлар (хусусан, М. И. Еропкин [17]) жамоат тартиби мазмунини ташкил этувчи ижтимоий муносабатларнинг келиб чиқиш жойига эътибор қаратадилар.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Бизнинг фикримизча, энг тўғриси ҳам биринчи, ҳам иккинчи нуқтаи назарни ҳисобга оладиган комбинацияланган ёндашувдир, яъни жамоат тартибини белгилашда уни ташкил этувчи ҳуқуқий муносабатларнинг мазмунини ҳам, уларнинг келиб чиқиш ва ривожланиш ўрнини ҳам ҳисобга олиш керак.

Шундай қилиб, Н.Ф.Кузнецова жамоат тартибини жамоат жойларидаги муносабатларнинг маълум бир тартиби, фуқароларнинг жамиятдаги хатти-ҳаракатларининг муайян турлари ва шакллари мажмуи, жамоат жойларида одамларнинг хулқ-атворини тартибга солувчи норматив ҳужжатларда ифодаланган, ҳуқуқ ва ахлоқ нормаларида мустаҳкамланган деб таърифлайди [18].

Т.М.Кафаров ва Ч.Т.Мусаевлар жамоат тартибини давлат муассасалари ва корхоналари, жамоат ташкилотларининг жамият томонидан тасдиқланган фаолият юритиши, нормал ижтимоий-сиёсий, ишлаб чиқариш ва бошқа ижтимоий фаолият, шунингдек, фуқароларнинг нормал ҳаёт кечириши ва дам олиши учун зарурий шарт деб биладилар [19].

Баъзи олимларнинг фикрича, жамоат тартибини жиноят ва бошқа ҳуқуқбузарликларнинг объекти сифатида белгилаш тўғри эмас. Қонун устуворлигини жамиятдаги тартиб деб тушуниб, улар жамоат тартибини давлатдаги барча ҳуқуқий муносабатларнинг келишилган ва тартибланган тизими билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар деб ҳисоблаганлар. Жамоат тартиби тажовуз объекти бўла олмайди, чунки уларнинг позициясидан ҳар қандай ноқонуний хатти-ҳаракатлар жамиятда ўрнатилган тартибни бузади [20].

Жамоат тартибини ва ҳуқуқ-тартиботни аниқлашга асосланган ушбу позиция қонунчилик соҳавий тартибга солиш эҳтиёжларига мос келмайди, бу эса ҳимоя қилиниши керак бўлган ҳуқуқий тартибга солишнинг мустақил, ўзига хос ва муайян соҳаларини ажратишни талаб қилади.

Жамоат тартибини муҳофаза қилиш соҳаси бир қатор ўзига хос хусусиятлар билан тавсифланади:

1) кўриб чиқиладиган соҳадаги ижтимоий муносабатлар жамоат жойларида ривожланади;

2) ҳуқуқ-тартибот соҳасидаги ижтимоий муносабатларини ҳимоя қилиш объектлари бу, одамлар ўртасидаги мулоқотнинг нормал шароитлари, уларнинг шаъни, кадр-қиммати, ҳаёти ва соғлиғи, шунингдек, давлат ва жамиятнинг фаолият юритиши учун шарт-шароитлардир;

3) жамоат тартиби бу соҳадаги муносабатлар нафақат ҳуқуқ нормалари, балки ахлоқ, урф-одатлар ва бошқалар билан ҳам тартибга солиниши билан тавсифланади;

4) жамоат тартиби муносабатларни тартибга солувчи сифатида фойдаланиладиган турли ҳуқуқий воситаларни талаб қилади. Улар жамоат тартибини бузганлик учун интизомий, маъмурий ва жиноий жавобгарликни белгиловчи нормалардир.

И.И.Веремеенко юқоридаги жамоат тартиби тушунчаларини ҳисобга олиб, муаллифларнинг ҳуқуқ-тартибот соҳасида вужудга келадиган муносабатлар доирасини аниқ белгилаб бера олмаганликларига, шу орқали уларни бошқа ижтимоий муносабатлардан ажратиб кўрсатишга эътибор қаратди. Шундай қилиб, асосий мезон сифатида ижтимоий муносабатларнинг келиб чиқиш жойи сифатида жамоат жойини ажратиш етарли эмаслиги аниқланди. Жамоат жойларида ўз табиати ва мазмунига кўра ҳеч қандай ҳолатда жамоат тартибини сақлаш соҳасига боғлиқ бўлмайдиган муносабатлар ривожланиши мумкин. Ва аксинча, жамоат жойларидан ташқарида вужудга келадиган ва ривожланадиган ижтимоий муносабатлар ҳам жамоат тартибини сақлаш соҳасига киради [21].

Жамоат тартиби тушунчасини тушунишнинг турли ёндашувларини таҳлил қилиш, биринчидан, жамоат тинчлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилиш, уларнинг шаъни ва кадр-қимматини ҳурмат қилиш билан боғлиқ муносабатлар доирасини аниқлаш талаб тилади, деган ҳулосага келишимизга имкон беради. Жамоат жойларида юзага келадиган ва ривожланаётган жамоат муносабатлари бузилишининг ўзига хослиги қонун чиқарувчи орган учун ушбу муносабатларни жамоат тартиби деб аташ ҳуқуқига эга бўлган алоҳида гуруҳга ажратиш имконини берадиган асосий хусусиятдир. Шу билан бирга, бу хусусият ўрганилаётган ижтимоий муносабатларни фарқлаш учун етарли эмаслиги аниқ.

Жамоат тартибини тўғри аниқлаш учун, иккинчидан, "жамоат жойи" тушунчасини етарли даражада тушуниш керак, бу эса ижтимоий муносабатлар амалга ошириладиган маълум бир жамоатчилик жойини (ҳудудни, объектни)

тоифага аниқ таснифлаш имконини беради. Бироқ, ҳозирги кунга қадар юридик адабиётларда бундай таъриф мавжуд эмас. Жамоат тартибини муҳофаза қилишни тартибга солувчи энг муҳим меъёрий ҳужжатларда ҳам улар жамоат жойининг таърифидан фойдаланмайди ёки унинг муҳим белгиларини очиб бермайди, балки умумий фойдаланишга тегишли жойларнинг чекланган рўйхатини беради.

Сўнги пайтларда жамоат тартибини кенг тушуниш тенденцияси кузатилди. Демак, илгари фуқароларнинг ва бошқа шахсларнинг ишлаб чиқаришдан, меҳнат фаолиятдан ташқаридаги ҳулқ-атвори қоидалари жамоат тартибига тегишли бўлган. Буни ушбу соҳада фуқаронинг жамоадан ташқарида эканлиги ва шунинг учун унинг таъсирисиз эканлиги исботланган [22]. Аммо сўнги йилларда жамоат тартиби тушунчасига сезиларли кўшимчалар киритилди ва энди бу тушунча учта ижтимоий жойни ўз ичига бошлади:

1) кўчалар; майдонлар, боғлар, кўнгилочар муассасалар, савдо корхоналари, жамоат транспорти, бозорлар ва одамлар яшайдиган ва дам оладиган бошқа жойлар;

2) сўзнинг кенг маъносида ишлаб чиқариш (яъни, ишлаб чиқариш ва ижтимоий мақсадлардаги корхоналар, муассасалар ва бошқа ташкилотлар);

3) оила, квартира, уй, унда одамлар бўлган бошқа бинолар.

Юқорида айтилганлардан келиб чиқадики, жамоат тартибини тор маънода, яъни унинг тарқалиш майдони маъносида тушуниш ҳали ҳам жуда кенг кўламли, чунки у ўз моҳиятига кўра инсон ҳаётининг барча учта асосий соҳасини, яъни меҳнат қилиш, уй, дам олишни қамраб олади.

ХУЛОСА

Шуларни ҳисобга олиб, жамоат тартиби тушунчасига қуйидаги таърифни таклиф қилишимиз мумкин – бу жамоат жойларида одамлар ўртасида вужудга келадиган ва ривожланадиган, қонуний амалга оширилиши шахсий ва жамоат хавфсизлигига риоя этилишини, одамларнинг нормал мулоқотини, шаъни, қадр-қиммати, ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилиниши, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, биринчи навбатда, ички ишлар органлари, миллий гвардия, прокуратура, давлат хавфсизлик хизмати, фавқулодда вазиятлар вазирлиги ва бошқа фуқаролик ташкилотлари фаолияти билан таъминланган давлат ва жамиятнинг мувофиқлаштирилган ижтимоий-ҳуқуқий жамоат муносабатлари тизимидир.

Жамоат тартибини муҳофаза қилиш деганда – жамоат жойларида қонун устуворлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, мулки, шаъни ва кадр-қимматини, давлат ва бутун жамият манфаатларини ҳимоя қилиш, ҳуқуқ-тартиботни, жамоат осойишталигини сақлашга, транспорт, алоқа корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг нормал ишлашини таъминлашга ҳамда уларни беқарорлаштирувчи сабаблар ва субъектларни бартараф этишга қаратилган, давлат ва жамиятнинг ҳуқуқий нормалари, чоратадбирлари ҳамда воситалари мажмуи шаклида ифодаланган ижтимоий-сиёсий ва ҳуқуқий категория тушунилиши керак.

Жамоат тартибини тор маънода - ижтимоий муносабатлар сифатида тушуниш, одамларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий нормалар асосида, биринчи навбатда, жамоат жойларида мулоқот қилиши натижасида юзага келадиган - ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг эҳтиёжларини янада аниқроқ акс эттириб, ҳуқуқий тартибга солиш ва ҳимоя қилиш объекти сифатида жамоат тартиби тушунчасидан қонуний фойдаланиш имконини беради.

REFERENCES

1. Ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти: Дарслик / И. Исмаилов, М.З. Зиёдуллаев, Ф.Н. Шукуров ва бошқ. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019.
2. Гоббс Т. Соч. 2. М., 1991. С. 96–97.
3. *Қаранг.*: Бельский К.С. Полицейское право: Лекц. курс / Под ред. А.В. Куракина. М.: Дело и сервис, 2004. С. 23.
4. Гумплович Л. Общее учение о государстве. СПб., 1910. С. 36.
5. Градовский А. Курс общего государственного права: Лекции. СПб., 1879–1880. С. 1.
6. Коркунов Н.М. Русское государственное право. Т. 1. С. 27.
7. Яценко С.С. Уголовно-правовая охрана общественного порядка. Киев, 1978. С. 10.
8. Административное право зарубежных стран: Учебник / Под ред. А.Н.Козырина и М.А.Шатиной. М.: Спарк, 2003. С. 307.
9. Лазарев В.В., Попов Л.Л., Розин Л.М. Правовые основы обеспечения общественного порядка. М., 1967.
10. Кондрашов Б.П. Общественная безопасность и административно-правовые средства ее обеспечения. М., 1998. С. 16.

11. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М., 1980. С. 15.
12. *Қаранг.*, напр.: Теория государства и права / Под ред. А.И. Денисова. М., 1972. С. 478–479.
13. *Қаранг.*: Серегин А.В. Советский общественный порядок и административно-правовые средства его укрепления. М., 1978. С. 25.
14. *Қаранг.*, напр.: Еропкин М.И. Управление в области охраны общественного порядка. М., 1965. С. 11; Соловей Ю.П. Правовое регулирование деятельности милиции в Российской Федерации. Омск, ВШМ МВД РФ, 1993. С. 127–131.
15. Административная ответственность граждан за правонарушения / Под ред. Д.Н.Бахраха. Пермь, 1978. С. 40.
16. Серегин А.В. Указ. соч. С. 3–15.
17. Еропкин М.И. Сущность и содержание общественного порядка // Труды ВНИИ МВД СССР. М., 1984. С. 3–15.
18. Кузнецова Н.Ф. Уголовная ответственность за нарушение общественного порядка. М., 1963. С. 3.
19. Кафаров Т.М., Мусаев Ч.Т. Борьба с посягательствами на общественный порядок. Баку, 1983. С. 23.
20. Мураметс О.Ф., Шамба Т.М. Правопорядок в развитом социалистическом обществе. М., 1979. С. 15.
21. Веремеенко И.И. Механизм административно-правового регулирования в сфере охраны общественного порядка. Ч. 1: Предмет и понятие. М., 1981. С. 9.
22. Манохин В.М., Адушкин Ю.С., Багишаев З.А. Российское административное право: Учебник. М.: Юрист, 1996. С. 416